

УДК 159.913

Наталя Євгенівна Афанасьєва

Національний університет цивільного захисту України,

д. психол. наук, доцент,

кафедра психології діяльності в особливих умовах

Катерина Володимирівна Сапота

Національний університет цивільного захисту України,

магістрант соціально-психологічного факультету

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ РЯТУВАЛЬНИКІВ ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ПРОФІЛАКТИКИ

У тезах проаналізовано соціально-психологічні чинники формування професійних деформацій у пожежних-рятувальників та засоби їх попередження. Певні особливості професійної діяльності рятувальників сприяють виникненню професійних деформацій. Вони є процесом і результатом зміни сутнісних, інтегральних характеристик особистості фахівця, які призводять до спрощення системи здійснення професійної діяльності, спілкування, образу професії й ідентифікації з нею. У зв'язку з цим актуалізується проблема спеціально організованої діяльності з профілактики та психокорекції професійної деформації особистості цієї категорії фахівців, як ланки психологічного супроводу діяльності, що включає в себе теоретико-методологічні основи, розробку і використання коректних психодіагностичних методик, методичних блоків, технологій індивідуальної та групової роботи.

Ключові слова: професійна деформація, діяльність, пожежний-рятувальник, психопрофілактика.

В тезисах проанализированы социально-психологические факторы формирования профессиональных деформаций у пожарных-спасателей и способы их предупреждения. Определенные особенности профессиональной деятельности спасателей способствуют возникновению профессиональных деформаций. Они являются процессом и результатом изменения сущностных, интегральных характеристик личности специалиста, которые приводят к упрощению системы осуществления профессиональной деятельности, общения, образа профессии и идентификации с ней. В связи с этим актуализируется проблема специально организованной деятельности по профилактике и психокоррекции профессиональной деформации личности этой категории специалистов, как составляющих психологического сопровождения деятельности, включающих в себя теоретико-методологические основы, разработку и использование корректных психодиагностических методик, методических блоков, технологий индивидуальной и групповой работы.

Ключевые слова: профессиональная деформация, деятельность, пожарный-спасатель, психопрофилактика.

Професійна діяльність здатна формувати в особистості суспільно-корисні риси, сприяти її гармонізації, підвищувати рівень соціальної адаптованості, ефективності. Але наслідком професіоналізації особистості може виступати не лише досягнення нею професійної ідентичності, здобуття професійної компетентності та формування професійної готовності до виконання фахової діяльності, але й професійна деформація особистості, на чому, зокрема, наголошують С. П. Безносів, Ж. П. Вірна, Е. Е. Зеєр, А. Т. Іваницький, В. Я. Кікоть, З. Р. Кісіль, Г. Ложкін, В. А. Семиченко, Е. Е. Симанюк та інші [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Аналіз психологічної літератури з проблеми професійної деформації особистості, її психологічних детермінант і способів психокорекції показав, що

професійна деформація характеризується наявністю певних психологічних симптомів, які негативно проявляються у процесі взаємодії з іншими людьми, які є суб'єктами професійної діяльності.

Професійна деформація розвивається під впливом чинників, що відносяться до зовнішнього середовища діяльності, а також чинників внутрішньо-системної взаємодії. Стрес, втома, депресія і емоційне вигорання можуть бути початковими стадіями професійної деформації. Існує такий ланцюг: початковою стадією, як правило, є стомлення. Саме воно може призвести до стресу. Стрес, розтягнутий у часі перетворюється у депресію. Далі – емоційне вигорання, і як наслідок – професійна деформація.

Для профілактики професійної деформації пожежних-рятувальників, перш за все, потрібне проведення наукових досліджень з метою розробки комплексу попереджувальних заходів, орієнтованих на зниження ймовірності розвитку передумов і проявів небажаного та соціально небезпечного явища. Значну роль у попередженні професійних деформацій грає гігієна праці – ретельне планування діяльності, правильне чергування праці та відпочинку; активний відпочинок; наявність різноманітних інтересів і захоплень поза професією; змістовне спілкування значно перешкоджають перевтомі і перенапруженню нервово-психічної сфери фахівця, зменшують негативну дію стрес-факторів.

Інвентаризація ознак професійної деформації у пожежних-рятувальників показала, що більшість з них не цілком задоволені своєю роботою; мають виражені симптоми організаційного та професійного стресів; мають велику кількість стресорів, пов'язаних з діяльністю; два симптоми емоційного вигорання з трьох є сформованими. Це дозволяє стверджувати, що більшість досліджуваних зазнали негативного впливу професійної діяльності, мають професійні деформації різного ступеня тяжкості й глибини і вимагають втручання кваліфікованого фахівця-психолога, психотерапевта.

Дослідження кореляційних зв'язків між показниками професійної деформації і деякими характеристиками особистості дало можливість виділити особистісні детермінанти професійних деформацій. Ними виявилися: спрямованість на себе (Я), психотизм, нейротизм, загальна інтернальність, інтернальність у сфері виробничих і міжособистісних відносин. Ресурсом для профілактики профдеформацій є: спрямованість на спілкування, глобальне позитивне самоставлення, самоповага, екстравертованість, адекватний розподіл відповідальності.

Серед профілактичних і корекційних заходів важливе місце займає тренінг, спрямований на попередження виникнення професійних деформацій та психокорекцію її симптомів. Нами була розроблена програма психологічної корекції, мета якої полягає у мінімізації негативних наслідків професійної деформації особистості, створенні умов для особистісного зростання. Крім спеціальних психотерапевтичних та психокорекційних технік, програма включає в себе елементи гештальттерапії, психодрами, трансактного аналізу, ділові та організаційно-управлінські ігри, дискусійні методи групового прийняття рішень, методи індивідуального консультування тощо.

Проведена діагностика параметрів професійної деформації пожежних-рятувальників після тренінгу дозволяє стверджувати, що розроблена програма є ефективним інструментом для психокорекції проявів професійної деформації у цієї категорії працівників ДСНС України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Безносков С. П. Профессиональная подготовка и ее влияние на личность (проблемы профдеформации) : [учеб. пос.] / Безносков С. П., Иваницкий А. Т., Кикоть В. Я. – СПб. : ВВКУ ВВ МВД РФ, 1996. – 230 с.
2. Вірна Ж. П. Неврогенез професійних деструкцій особистості / Ж. П. Вірна // Психологічні перспективи. – 2012. – Вип. 19. – С. 84–90.

3. Зеер Э. Ф. Психология профессиональных деструкций : [учеб. пос.] / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2005. – 240 с.
4. Кісіль З. Р. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ : [монографія] / З. Р. Кісіль. – Львів : ЛДУВС, 2008. – 524 с.
5. Ложкин Г. Психологический анализ феномена профессиональной деформации личности в спорте / Г. Ложкин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. – 2009. – Вип. 8, Т. 3. – С. 101–112.
6. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : [навч. посіб.] / В. А. Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 335 с.